

Situation and Management of Social Enterprise Through Community Interest Company on Participation of Community Approach International and Context of Thailand

Suriya Butrapun^{*}

Apichart Jai-aree^{**}

Sunti Srisuantang^{**}

(Received Date: November 7, 2022, Revised Date: January 26, 2023, Accepted Date: January 30, 2023)

Abstract

The objectives of the article were to 1) study the Social Enterprise situation in foreign countries and Thailand context; and 2) study the concept of operating social enterprises, businesses that were interested in community participation according to the concept of corporate social responsibility, social enterprise, community involvement, and the theory of community empowerment. This research was quantitative by reviewing literature from papers, theses, and academic books in Thai and foreign languages. Semi-structured in-depth interviews were collected. The key informants were non-profit organizations, corporate social responsibility businesses, and community enterprises, comprising 17 people. Using content analysis, the results showed that:

1. Overseas, the situation of social enterprises in line with sustainable development approaches creates job creation and generates income along with social and economic growth and environmental development. They are returning benefits to communities and organizations as recipients of social enterprise services. Thailand established a limited company to help with tax measures. Significant differences exist between business models where partners or shareholders share profits.

2. Social enterprises, a business operating model that benefits from linking operations through synergies, community empowerment, and development partner agencies, provide role-based support to help from community participation to create continuity and sustainability.

Keywords: Social Enterprise, Participation of Community, Developing Alliances, CSR

^{*} Student of Doctoral Program in Faculty of Education and Development, Kasetsart University

^{**} Associate Professor in Faculty of Education and Development, Kasetsart University

สถานการณ์ แนวทางดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมธุรกิจสร้างประโยชน์ จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในต่างประเทศ และบริบทประเทศไทย

สุรียา บุตรพันธ์*
อภิชาติ ใจอารีย์**
สันติ ศรีสวนแดง**

(วันรับบทความ: 7 พฤศจิกายน 2565/ วันแก้ไขบทความ: 26 มกราคม 2566/ วันตอบรับบทความ: 30 มกราคม 2566)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศและบริบทประเทศไทย และ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามกรอบแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน และทฤษฎีการเสริมสร้างพลังชุมชน การวิจัยนี้เป็นเชิงคุณภาพโดยการทบทวนวรรณกรรมจากบทความวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ องค์กรไม่แสวงหากำไร ธุรกิจความรับผิดชอบต่อสังคม และวิสาหกิจชุมชน จำนวน 17 คน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. ต่างประเทศสถานการณ์ของวิสาหกิจเพื่อสังคมให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ควบคู่กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การคืนประโยชน์ให้แก่ชุมชนและองค์กรฐานะผู้รับบริการจากวิสาหกิจเพื่อสังคม ประเทศไทย จัดตั้งเป็นบริษัทจำกัดเพื่อช่วยมาตรการภาษี แยกรูปแบบธุรกิจหลากหลายมีการแบ่งปันกำไรและไม่แบ่งปันกำไรให้แก่ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

2. วิสาหกิจเพื่อสังคมรูปแบบการดำเนินงานธุรกิจสร้างประโยชน์จากการเชื่อมโยง การดำเนินกิจการผ่านการประสานพลัง การเสริมพลังชุมชน และหน่วยงานภาคีการพัฒนาให้การสนับสนุนตามบทบาทเพื่อสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

คำสำคัญ: วิสาหกิจเพื่อสังคม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ภาคีการพัฒนา, ความรับผิดชอบต่อสังคม

* นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** รองศาสตราจารย์, คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

การขับเคลื่อนตามโมเดลไทยแลนด์ 4.0 ตามวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจที่ใช้รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ซึ่งมีแพร่หลายในต่างประเทศ ส่วนในประเทศไทยเรียกชื่อหลากหลาย เช่น ธุรกิจเพื่อสังคม กิจการเพื่อสังคม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562 ในพระราชบัญญัตินี้วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีจุดหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาผนวกกับความรู้และนวัตกรรมเพื่อสร้างรายได้หลักจากสินค้าและบริการให้กับคนในชุมชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ปัจจุบันมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่การสร้างความสำเร็จยังไม่แพร่หลายและไม่เป็นที่รู้จัก หน่วยงานที่ดูแลในการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม คือ สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การพัฒนาสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ดำเนินการตามหลักธุรกิจเพื่อให้ธุรกิจเติบโต มีผลตอบแทนระดับหนึ่งเพื่อนำกำไรไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและนำไปสู่แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีจุดยืนของความรับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนาสังคม นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ในความสำเร็จของการประกอบธุรกิจและผลกระทบทางสังคมควบคู่กันไป การนำมาเป็นแนวคิดนักพัฒนาสังคมกับการบริหารจัดการแบบผู้ประกอบการสังคม (Social Entrepreneurship) จึงเป็นแนวทางการสร้างกลไกสำคัญเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558)

วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศ ตามที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดสำคัญ 1) วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นหน่วยงานทางธุรกิจ 2) รูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมมีความหลากหลาย 3) จุดประสงค์เป็นเป้าหมายหลักขององค์กรที่ชัดเจนในการสร้างประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม 4) วิสาหกิจเพื่อสังคมนั้นต้องการผลกำไรและผลประกอบการเพื่อความอยู่รอด แต่ไม่ได้มุ่งสร้างกำไรให้มากที่สุดเพื่อแบ่งปันผู้ถือหุ้นและเจ้าของวิสาหกิจ (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558; รัตพงษ์ สอนสุภาพ และบุญสม เกษะประดิษฐ์, 2561; ดิถุพรรณ ประทีปพรณรงค์, 2563) ในมุมมองนักวิชาการไทยเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือช่วยลดปัญหาชุมชนและสังคม ลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนทำให้เกิดความเป็นธรรมและช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างมีเหตุผลและยั่งยืน มีการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหากว้างขวางมีการนำแนวคิดการดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมได้รับความนิยมนำดำเนินการอย่างแพร่หลาย และประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาสังคมในต่างประเทศ รูปแบบใหม่ของวิสาหกิจเพื่อสังคมทำให้เกิดการผสมผสานทั้งเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานด้านการกุศลและธุรกิจเข้าด้วยกัน สามารถตอบสนองด้านจิตวิญญาณของคนกลุ่มที่ต้องการทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยมีได้หวังกำไรสูงสุดแต่สามารถแก้ไขปัญหาของสังคม จากหลักการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม สามารถสร้างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบคนอื่น เป็นผู้ดำเนินธุรกิจระดับชุมชนที่มีจิตสำนึกร่วมในการช่วยเหลือผู้คนที่ก่อให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นการดูแลรับผิดชอบต่อสังคมในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน (วิชัย โชควิวัฒน์, 2560) ตามนโยบายของภาครัฐ

ไปสู่การประยุกต์ใช้และนำไปปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้าใจผ่านการให้ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีช่องว่างในการทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เช่น อาจจะเป็นการประกอบการที่มีใช้การค้าจึงมีรูปแบบองค์กรที่แสวงหากำไรหรือไม่แสวงหากำไร และหากมีกำไรจะนำไปขยายหรือลงทุนในวิสาหกิจเพื่อสังคมต่อหรือจะแบ่งปันกำไรบางส่วนคืนให้เจ้าของเป็นผู้ถือหุ้น จึงมีการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมทั่วประเทศไทย เพื่อให้สอดคล้องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) การกำหนดกลยุทธ์ที่สำคัญการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศโดยมุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2562) ความสามารถในการแข่งขันเกิดความยั่งยืนสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้น การสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ อีกทั้งรัฐบาลตั้งเป้าหมาย และกำหนดนโยบายสำคัญเร่งด่วนในการลดความเหลื่อมล้ำของสังคม เสริมเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งครอบคลุมทั้งประเทศ โดยมีแนวคิดสำคัญให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานกับภาครัฐตามแนวนโยบายของประเทศ แนวทางยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในด้านทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

บทความวิจัยนี้นำเสนอการศึกษาสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศและบริบทประเทศไทย และแนวคิดการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมผ่านธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน ประโยชน์ที่จะเกิดแก่กว้างวิชาการและสังคมเป็นแนวทางการนำแผนสู่การปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายการขับเคลื่อนเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน และประชาชนมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของกรมการพัฒนาชุมชนที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านภูมิสังคมของพื้นที่ซึ่งเป็นรูปแบบที่สอดคล้องความต้องการผู้อาศัยอยู่ในชุมชน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศและบริบทประเทศไทย
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมผ่านธุรกิจผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาสนใจศึกษาสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศและบริบทประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนผ่านธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน ประโยชน์ที่จะเกิดแก่กว้างวิชาการและสังคมเป็นแนวทางการนำแผนสู่การปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายการขับเคลื่อนเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนและประชาชนมีความพร้อมริเริ่มน่านโยบายไปสู่การปฏิบัติแบบล่างขึ้นบน (Bottom Up Approach) ในประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างจากบุคลากรขององค์กรไม่แสวงหากำไรธุรกิจที่ยึดหลักความรับผิดชอบต่อสังคม และวิสาหกิจชุมชน

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความรับผิดชอบต่อสังคม

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (2560) อธิบายว่าความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสำคัญตามมาตรฐานระหว่างประเทศ ISO 26000 ได้กำหนดไว้ให้การดำเนินธุรกิจโดยมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะขอบเขตของ CSR ที่ธุรกิจทำประโยชน์ให้สังคมในรูปแบบของกิจกรรมเพื่อสังคม ควรดำเนินงานตามความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการทำธุรกิจ (CSR In-process) การที่ธุรกิจมีเป้าหมายที่ถูกต้อง เปรียบเสมือนมีเข็มทิศช่วยในการดำเนินธุรกิจมีให้ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงานที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมตั้งแต่ต้นทาง สอดคล้องกับ Zimmerli, Richter, & Holzinger (2007) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีเพื่อจัดการให้เกิดกิจกรรมที่ประพจน์หรือปฏิบัติบางอย่างขององค์กรธุรกิจอาจจะทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องออกมากดดันองค์กรธุรกิจให้เปลี่ยนพฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่ทำให้เกิดปัญหา และเสนอแนะถึงความรับผิดชอบต่อสังคม แบ่งมิติ ได้ 5 มิติ ดังนี้ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ 2) มิติด้านสังคม 3) มิติด้านสิ่งแวดล้อม 4) มิติด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 5) มิติด้านการกระทำโดยสมัครใจ

Kotler, and Lee (2005) ได้อธิบายว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นบทบาทขององค์กรหรือบริษัทที่ดำเนินการเพื่อความสุขและการมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติและการดำเนินธุรกิจของบริษัท โดยอาจเป็นการช่วยเหลือ สนับสนุน หรือการบริจาค ซึ่งจะต้องมีหลักจริยธรรมและการจัดการที่ดี อีกทั้งยังถือเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงความรับผิดชอบต่อประเด็นเรื่องของสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องต่อการดำเนินงานตามแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคม

วิสาหกิจเพื่อสังคม

Dees (2001) ให้ความหมายว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญที่แสดงให้เห็นมากกว่าองค์กรธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากเป้าประสงค์ของการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมขึ้น เพื่อสร้างโอกาสการประกอบอาชีพสำหรับผู้ด้อยโอกาส ซึ่ง Elkington (1997) กล่าวถึงทฤษฎีไตรค่าไรสุทธิ (Triple Bottom Line) เป้าหมายหลักสามประการของวิสาหกิจเพื่อสังคม ได้แก่ ความมั่นคงของสังคม ความมั่งคั่งทางการเงิน และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม จากการริเริ่มจากภาคเอกชนและประชาสังคม โดยโครงสร้างการสนับสนุนทางธุรกิจมีตัวแสดงสำคัญ (ณัฐวิทย์ บุนนาค, 2565) การสร้างมูลค่าทางสังคม (Social Value Creation) ของวิสาหกิจเพื่อสังคมว่าเป็นองค์กรธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์เชิงสังคมเป็นหลักการของวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นรูปแบบขององค์กรที่ดำเนินการเชิงธุรกิจเพื่อจุดประสงค์หลักในการสร้างหรือคืนประโยชน์สู่สังคม หรือเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมโดยไม่ได้มุ่งหวังกำไรเป็นเป้าหมายสูงสุด หากมองกำไรเป็นเครื่องมือในการสร้างความต่อเนื่องและยั่งยืนในการดำเนินกิจการ การตั้งราคาของผลิตภัณฑ์จึงไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อผลกำไรสูงสุด แต่จะตั้งในระดับที่เหมาะสมสำหรับการเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมาย และต้องสามารถครอบคลุมการดำเนินงานแบบลูกผสมได้ เป็นองค์กรในรูปแบบลูกผสม (Hybrid organization) พร้อมทั้งเสนอแบบจำลองลูกผสม (Hybrid Spectrum Model) ที่เสนอทางเลือก

สำหรับองค์กรลูกผสมที่คำนึงถึงคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ วิสาหกิจเพื่อสังคมถือเป็นองค์กรแบบลูกผสม วิสาหกิจเพื่อสังคมมีการแบ่งผลกำไรออกเป็นสองส่วน คือ สำหรับการคืนประโยชน์สู่สังคม เป็นกิจการที่ผสมผสานลักษณะและรูปแบบขององค์กรไม่แสวงหากำไรและองค์กรแสวงหากำไร วิสาหกิจเพื่อสังคมส่วนใหญ่องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดไม่ใช่การทำกำไรสูงสุด แต่เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อหวังให้เกิดประโยชน์สูงสุดคืนกลับภาคประชาชน ชุมชน สังคม จึงทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมได้รับความสนใจมากขึ้น (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558)

วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในพระราชบัญญัติวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 นับเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ที่นำทฤษฎีทางสังคม ทฤษฎีการจัดการ ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ มาบูรณาการเข้าด้วยกัน วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงเป็นธุรกิจหรือองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีรายได้หลักมาจากการค้าหรือการให้บริการ (มากกว่าการรับบริจาค) เพื่อพึ่งพาตนเองทางการเงินได้และนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางสังคม

การมีส่วนร่วมชุมชนและการเสริมสร้างพลังชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมนำมาใช้เป็นแนวทางส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประชาชน ให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจแก้ปัญหาในชุมชน โดยการรวมกลุ่มกันและเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ (อकिन รพีพัฒน์, 2547 อ่างใน อภิชาติ ใจอารีย์, 2559)

นอกจากนี้ มีกระบวนการมีส่วนร่วมประชาชน ได้แก่ **การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform)** ถือเป็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุดแต่เป็น ระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคีเครือข่ายจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ การจัดงานแถลงข่าว **การรับฟังความคิดเห็น (Consult)** เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็นการจัดเวทีสาธารณะ **การเกี่ยวข้อง (Involve)** เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจเพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงาน เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย **ความร่วมมือ (Collaboration)** เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคีสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรม ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการและ **การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Empower)** เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธีซึ่งบางวิธี การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูล ข่าวสาร ที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม

ทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาในชุมชนและการคืนอำนาจให้กับประชาชน ในระดับฐานรากได้เข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา ทำให้เห็นพลวัตของชุมชนและ กระบวนการรวมตัวของกลุ่มเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการสร้างโอกาส ในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นความเข้มแข็ง ได้ระดับหนึ่งได้ (United National, 1981; Karnjanapan, 2001; อภิชาติ ไจอารีย์, 2559)

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจาก การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ด้วยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล จากบทความวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือวิชาการทั้งภาษาไทย/ภาษาต่างประเทศ และสื่อประกอบ เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกชนิด กิ่งโครงสร้าง (In-depth interview) มีรายละเอียดดังนี้

ประชากรที่ใช้ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และการสุ่มตัวอย่าง

การวิจัยมีวิธีการสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้เกณฑ์เป็นผู้มีส่วนร่วมในความเกี่ยวข้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ดำเนินการวิสาหกิจ เพื่อสังคม ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี และเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย องค์กร ไม่แสวงหากำไร ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม จำนวน 6 ท่าน ธุรกิจความรับผิดชอบต่อสังคม จำนวน 5 ท่าน และวิสาหกิจชุมชน จำนวน 6 ท่าน รวมจำนวนทั้งสิ้น 17 คน โดยวิเคราะห์ความเป็นมา กระบวนการก่อเกิด หลักการและแนวคิด นโยบายขององค์กร รูปแบบการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ปัญหาหรือปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จ ข้อมูลสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งต่างประเทศและบริบทประเทศไทยเพื่อดูวิวัฒนาการของวิสาหกิจเพื่อสังคมและสังเคราะห์ สู่รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถ ถามคำถามได้ตรงประเด็น สามารถเก็บข้อมูลที่ต้องการได้อย่างแท้จริง การกำหนดแนวทาง และโครงสร้างคำถามไว้ก่อนล่วงหน้า อาจมีการปรับเปลี่ยนไปสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการสัมภาษณ์ คือ เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการตอบและขยายความ ในมุมมอง ซึ่งอาจนำมาซึ่งผลลัพธ์นอกเหนือจากความคาดหมายผู้วิจัยสามารถพรรณนาและอธิบาย เพื่อให้ข้อมูลน่าเชื่อถือและมีน้ำหนักมากขึ้น

การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการ บันทึกคำพูด และถอดเทปคำพูดเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน โดยแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ การนำผลวิเคราะห์มาอภิปรายร่วมกัน และยืนยันความถูกต้องของข้อมูล โดยหลักการตรวจสอบ 3 สามเส้า คือ 1) มีการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อพิจารณาว่าถ้าเก็บต่างเวลาและสถานที่ ผู้ให้ข้อมูลต่างคนจะยังให้ข้อมูลได้หรือไม่

- 2) มีการตรวจสอบข้อมูลว่าถ้าเปลี่ยนผู้เก็บข้อมูลเป็นผู้ช่วยผู้วิจัย 3 คน แล้วข้อมูลจะได้ข้อมูลตรงกัน
- 3) มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล 3 วิธีที่ต่างกันแล้วจะได้ผลเหมือนเดิม เช่น ใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้เอกสาร (ชาย โปธิสิตา, 2562) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในองค์กรไม่แสวงหากำไร ธุรกิจความรับผิดชอบต่อสังคม และวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2564 - ธันวาคม 2565

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยศึกษาและวิเคราะห์การกำหนดแนวทางและโครงสร้างคำถามไว้ก่อนล่วงหน้า ประกอบด้วยคำถาม เช่น ความเข้าใจเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นอย่างไร? วิสาหกิจเพื่อสังคมมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? กระบวนการเกิด หรือ แรงบันดาลใจต่อการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชน ท่านเห็นโอกาสกับการพัฒนาสังคมและชุมชนได้อย่างไร? หากชุมชนมีความสนใจดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมผ่านการประสานพลังภาคีการพัฒนา เช่น ประชาสังคม หน่วยงานในพื้นที่ตามบทบาทควรเป็นอย่างไร? หากคนในชุมชนมองเห็นโอกาสในการดำเนินการ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่อย่างสร้างสรรค์ท่านคิดว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนและเครือข่ายควรมีรูปแบบการดำเนินการอย่างไร? วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนควรสนองความต้องการของผู้บริโภคและกลุ่มเป้าหมายใดในการผลิตสินค้าและบริการอะไร? ขายใคร? ทำธุรกิจเพื่ออะไร? เป็นต้น อาจมีการปรับเปลี่ยนไปสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

การทดสอบเครื่องมือ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ แบบสัมภาษณ์ตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ตลอดจนกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญตามหลักเกณฑ์ความเกี่ยวข้องและประสบการณ์ด้านวิสาหกิจเพื่อสังคม อย่างน้อย 1 ปี มาร่วมให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง การสร้างความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการสร้างความไว้วางใจ ตลอดจนการพูดคุยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ (ชาย โปธิสิตา, 2562)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพการดำเนินการ เป็นกระบวนการ ดังนี้

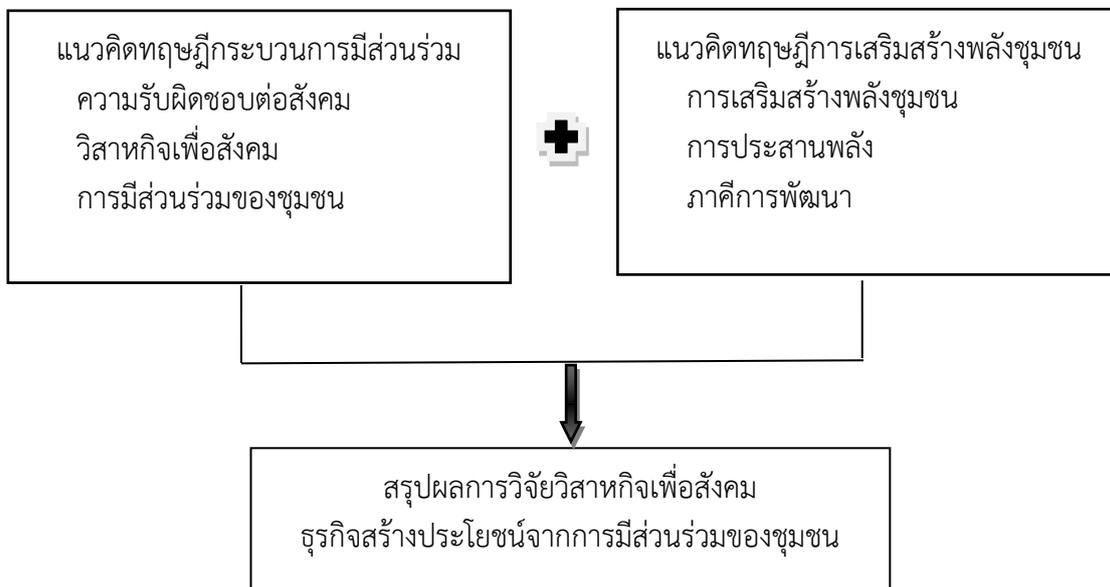
- 1) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคล (มีคุณลักษณะส่วนบุคคลแตกต่างกัน) ใช้การสัมภาษณ์ควบคู่ไปกับการศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง แนวคิดทฤษฎีและผู้วิจัยสังเกตการณ์

2) การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล หลังจากทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และประมวลผล โดยการนับจำนวนความถี่ของคำที่กล่าวถึงในการสัมภาษณ์โดยพิจารณาจาก Field note ของการบันทึกจากแบบสัมภาษณ์ แต่เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) เพราะเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจดบันทึก ฉะนั้นเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในงานวิจัย ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธี Inductive Method โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งหากผลการวิจัยจากการวิเคราะห์มีความเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีการกลั่นกรอง สามารถเชื่อถือได้ ข้อมูลไม่ซ้ำซ้อน และสามารถนำไปใช้ได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวความคิดความรับผิดชอบต่อสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน และทฤษฎีการเสริมสร้างพลังชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จมากในประเทศที่พัฒนาแล้วหลายแห่งได้มีการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมจนประสบผลสำเร็จ จากการมีบทบาทอย่างแข็งขันในการสนับสนุนและผลักดันของภาครัฐ โดยเฉพาะการพัฒนาหน่วยงานเฉพาะสำหรับดูแลการกำหนดกลยุทธ์ระยะยาวของภาครัฐ การออกกฎหมายเฉพาะ การพัฒนานวัตกรรม การสร้างองค์กรตัวกลางเพื่อปมเพาะวิสาหกิจเพื่อสังคม

การจัดกองทุน ตลอดจนการสร้างภาคีการพัฒนาของวิสาหกิจเพื่อสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างประเทศพัฒนาแล้วที่มีการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา แคนาดา ประเทศในภาคพื้นยุโรป และเอเชีย เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ เป็นต้น ที่ได้นำแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมใช้เป็นองค์กรสื่อกลางเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนเข้ากับวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาทางสังคม ดังนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงเป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จในนานาประเทศ โดยให้ข้อมูลประเทศที่ดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรมพอสังเขป (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558) ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมในต่างประเทศที่น่าสนใจ และดำเนินการประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักในปัจจุบันโดยมีสถานการณ์ของวิสาหกิจเพื่อสังคมจากหลายประเทศที่เป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว **สหราชอาณาจักร** ในปี ค.ศ. 1997 นายกรัฐมนตรีโทนี แบลร์ ได้ประกาศริเริ่มให้มีการนำเอาแนวคิด Social Enterprise มาใช้เพื่อการฟื้นฟูประเทศผ่านนโยบายภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) เพื่อสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (Sustainable Economy) จากนโยบายสังคมเป็นใหญ่ (Big Society Policy) ให้ความสำคัญประเด็นในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การปรับปรุงบริการสาธารณะ การสนับสนุนการขับเคลื่อนภาคสังคม โดยการผลักดันเชิงนโยบายและตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยจัดตั้งองค์กร Social Enterprise Coalition ปัจจุบันเรียกว่า Social Enterprise UK ซึ่งมีบทบาทส่งเสริมให้ดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีพัฒนาการและประสบความสำเร็จ (ชนันันท์ ม่วงวิเชียร, 2561) ทำให้ในประเทศมีจำนวนวิสาหกิจเพื่อสังคมมากกว่า 70,000 แห่ง ก่อให้เกิดรายได้รวมกว่า 18.5 พันล้านปอนด์ต่อปีสู่ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของประเทศ มีผู้ร่วมทำงานกับวิสาหกิจเพื่อสังคมทั่วประเทศ ซึ่งการช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสให้ได้มีงานทำโดยจัดอยู่ในกลุ่ม Social Economy มีการจัดตั้งองค์กรชื่อ Social Enterprise Partnership ขึ้น และวิสาหกิจเพื่อสังคมที่สำคัญ ได้แก่ Social Enterprise London, เดอะบีกอิชิว เป็นนิตยสารเพื่อคนไร้บ้าน, ภัตตาคารพิพทินของเจมี โอลิเวอร์, ดีไวน์ซ็อคโกแลต เป็นต้น ในส่วนรัฐบาลได้จัดตั้ง Big Society Capital เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนส่งเสริมการสร้างความหลากหลายการลงทุนเพื่อสังคมและสนับสนุนองค์กรตัวกลางทางการเงิน รวมทั้งออกกฎหมายเฉพาะชื่อ “The Public Service (Social Value) Act” เพื่อให้องค์กรของรัฐให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางสังคม และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนที่เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถเข้าประมูลงานของภาครัฐได้ง่ายยิ่งขึ้น (Social Enterprise UK, 2012)

ข้อมูลสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมของ**สหรัฐอเมริกา** มีการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมเน้นที่การพัฒนาและสร้างภาคีการพัฒนาของผู้ประกอบการสังคม ทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมในอเมริกามีรูปแบบหลากหลาย โดยความพยายามสำคัญเกิดจากภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ซึ่งเกิดจากนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ รูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมในสหรัฐอเมริกา มี 2 ประเภท คือ องค์กรเพื่อประโยชน์สุข (For-Benefit Corporation) และ องค์กรกำไรต่ำ (L3C-Low-Profit Limited Liability Company) และสถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมใน**แคนาดา** จัดตั้งเงินกองทุนสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคม Social Enterprise ภายใต้การดูแลของรัฐมนตรีด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และศักยภาพ พร้อมทั้งมีการออกพระราชบัญญัติความร่วมมือ

ขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร โดยลดความแตกต่างของกฎระเบียบสำหรับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและรัฐบาล ปรับปรุงความน่าเชื่อถือทางการเงินทำให้บทบาทและความรับผิดชอบของพนักงาน นอกจากนี้มีการก่อตั้งเพื่อองค์กรเพื่อการพัฒนาสหกรณ์ (Co-operative Development Initiative: CDI) และสถานการณ์ในภาคพื้นยุโรป เน้นในการเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ โดยทางภาครัฐจะหันมาสนับสนุนให้เกิดในปริมาณมาก เพื่อก่อให้เกิดภาคส่วนเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ มาสร้างเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมรูปแบบองค์กรเอกชนแบบไม่แสวงหากำไร (Not-for-profit private organizations) ที่มีองค์ประกอบมิติทางเศรษฐกิจและการประกอบการ และมิติทางสังคม (Defourney, and Kim, 2011) ในเอเชียมีหลายประเทศที่น่าสนใจดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคม **สิงคโปร์** ได้มีการสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างเด่นชัด โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานในระดับกระทรวง ชื่อว่า “Ministry of Community Development Youth and Sport (MCYS) ขึ้น ในช่วงปี ค.ศ. 2006 ที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนสิงคโปร์ที่มีรายได้น้อยให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยการจัดตั้งกองทุนวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ Social Enterprise Fund: SEF โดยมีกองทุนนี้เป็นผู้ให้เงินทุนสนับสนุนเริ่มต้นสำหรับผู้ประกอบการเพื่อสังคมในหลายรูปแบบ เช่น กองทุนให้เปล่า Com Care Enterprise Fund นอกจากนี้ยังออกนโยบายความช่วยเหลือเพื่อกระตุ้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับองค์กรชุมชนและผู้ด้อยโอกาสรวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการ Social Enterprise Committee (SEC) โดยความร่วมมือของภาครัฐ นักวิชาการ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในสิงคโปร์ **ญี่ปุ่น** มีร้านอาหารเพื่อสังคม (Social Enterprise Restaurant) ชื่อร้าน “อันเซนุโอ” เป็นร้านจำหน่ายที่มีพนักงานเป็นคนพิการ โดยเปิดให้บริการช่วงเที่ยงเท่านั้น ตั้งอยู่ที่สถานีรถไฟ Sengenjaya ซึ่งร้านนี้นายกชินโซะ อาเบะ เคยไปจัดฉลองวันเกิดปีที่ผ่านมา **เกาหลีใต้** ให้ความสำคัญกับวิสาหกิจสังคมในระดับสูงและมีการนำนักวิจัย ผู้นำองค์กรเพื่อสังคมเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐหลายแห่ง และนักข่าวไปเยี่ยมชมวิสาหกิจเพื่อสังคมในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมแนวใหม่จนกลายเป็นภาคีการพัฒนาทางสังคมขนาดใหญ่ เรียกว่า Civil Society’s Solidarity for the development of Social Enterprise: CSSE และออกนโยบาย Social Enterprise Promotion Act โดยนำแนวคิดรูปแบบทางกฎหมายและประสบการณ์ของประเทศภาคพื้นยุโรปและสหรัฐอเมริกาว่า 20 ปี มาเป็นต้นแบบโดยองค์กรที่จะขึ้นทะเบียนต้องผ่านเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อขอรับการสนับสนุนจากรัฐในช่วงของการเริ่มต้นประกอบธุรกิจ (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558)

ประการแรก ความหลากหลายของวิสาหกิจเพื่อสังคม **สหราชอาณาจักร** มีหน่วยงานสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมแห่งสหราชอาณาจักร ให้นิยามวิสาหกิจเพื่อสังคมว่าธุรกิจที่ทำการค้าเพื่อจุดประสงค์ทางสังคม และ/หรือสิ่งแวดล้อม มีรายรับส่วนใหญ่จากการขายผลิตภัณฑ์หรือให้บริการนำกำไรกลับไปลงทุนในพันธกิจเพื่อสังคม **สหรัฐอเมริกา** ยังไม่มีหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยตรง **บังคลาเทศ** โมฮัมมัด ยูนุส ผู้ก่อตั้งธนาคารกรามีน (Grameen Bank) ธนาคารเพื่อคนจน เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ และทำให้แนวคิดสินเชื่อไมโครไฟแนนซ์ขยายไปทั่วโลก **ฟิลิปปินส์** rag 2 riches เก็บขยะมาผลิตเป็นพรมเช็ดเท้าและมีดีไซเนอร์มานำไปผลิตเป็นกระเป๋าซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าสามารถจำหน่ายได้ในราคาสูงทำให้คนยากจนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ประการที่สอง Global Social Venture Competition การเริ่มต้นของวิสาหกิจเพื่อสังคมระดับโลกหลายแห่งที่มีชื่อเสียง เช่น Kiva.org, Revolution Foods องค์กรจะต้องเลี้ยงตัวเองได้จากรายได้ที่มาจากการทำธุรกิจ รวมถึงมีผลลัพธ์ทางสังคมและ/หรือสิ่งแวดล้อมที่วัดผลได้ (measurable impact) โดยถือเป็นหนึ่งเดียวกับพันธกิจและการดำเนินงาน

ประการที่สาม ประสิทธิภาพในการหารายได้และการบริหารธุรกิจ เช่น การตลาด การเงิน การบัญชี การจัดการ แต่ไม่เน้นสร้างคุณค่าทางสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงเริ่ม เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขความท้าทายของการระดมทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาสังคม ดังนั้น การทำวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถสร้างคุณค่าเชิงสังคมผ่านการทำวิสาหกิจเพื่อสังคมให้ “เท่าทุน” ได้ วิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถทำกำไรที่สำคัญคือการนำกำไรไปหมุนเวียนกลับสู่ธุรกิจเพื่อสร้างผลลัพธ์ทางสังคมและนำไปสนับสนุนชุมชน

ประการที่สี่ การแบ่งปันกำไรที่ได้คืนสู่สมาชิกธุรกิจหรือชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกวิสาหกิจเพื่อสังคม การนำกำไรไปหมุนเวียนคืนให้ชุมชนและสังคมมุ่งเน้นสร้าง ผลลัพธ์ทางสังคม เช่น วิสาหกิจเพื่อสังคมด้านพลังงานทางเลือกอาจจะสร้างคุณค่าให้ชุมชนโดยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงพลังงานสะอาดราคาถูกสร้างคุณค่าทางสังคมวิสาหกิจเพื่อสังคมหลายแห่งทำงานในหลายประเทศ เช่น โคมไฟพลังงานแสงอาทิตย์ d.light Design ที่มีขายในทุกมุมโลก

ประการที่ห้า วิสาหกิจเพื่อสังคมจะตั้งขึ้นมาไม่ได้เน้นการทำกำไรสูงสุด แต่คนที่ซื้อของจากวิสาหกิจเพื่อสังคมเหมือนการซื้อของตามปกติที่ผู้ซื้อจ่ายเงินเพื่อแลกกับคุณค่า (value) ของสินค้าหรือบริการ คุณค่าทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมอาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า เพราะผู้ซื้อต้องการซื้อเพื่อทำบุญหรือการช่วยเหลือ ดังนั้น สินค้าที่วิสาหกิจเพื่อสังคมขายจึงต้องตอบสนองความต้องการของลูกค้าด้วยคุณค่าตรงกับที่ลูกค้าอยากได้

ประการที่หก การตั้งราคาสินค้าของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ไม่ได้เน้นเรื่องของการเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมายไม่จำเป็นต้องตั้งราคาสินค้าต่ำกว่าตลาด แต่ควรตั้งราคาสินค้าโดยขึ้นกับคุณค่าที่ลูกค้ายินดีจ่ายให้ เช่น วิสาหกิจเพื่อสังคมชื่อดังอย่าง TOMS Shoes ที่จับกลุ่มลูกค้าพรีเมียมเขาตั้งราคาขายรองเท้าคู่ละประมาณ 1,500-5,500 บาท เพราะใช้การตั้งราคาเพื่อแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม หรือการตั้งราคาของร้านเลมอนฟาร์มที่คำนึงถึงเกษตรกรและผู้บริโภคจะขายสินค้าราคาถูกหรือแพงน่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธุรกิจและตลาด

ประการที่เจ็ด วิสาหกิจเพื่อสังคมสนับสนุนให้เกิดการจ้างงานในชุมชนทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาสังคมของชุมชนโดยอธิบายได้ว่าการจ้างงานที่เกิดขึ้นเป็นการแก้ปัญหาสังคมในลักษณะว่าหากไม่มีธุรกิจนี้ ผู้พิการ อดิชนักโทษ ผู้สูงอายุ ผู้ติดเชื้อ HIV หรือคนที่มีอุปสรรคในการหางานทำการรับผู้ด้อยโอกาสเข้าทำงานเป็นการเปิดโอกาสทางสังคม

สถานการณ์วิสาหกิจเพื่อสังคมบริบทประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 กำหนดไว้ว่า **วิสาหกิจเพื่อสังคม** คือ บริษัท ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือนิติบุคคลอื่น ที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้าหรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ และ **กลุ่มกิจการเพื่อสังคม** คือ บุคคลธรรมดา กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือนิติบุคคล ที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลัก

ของกิจการ และได้รับการจัดแจ้งเป็นกลุ่มกิจการเพื่อสังคม (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ซึ่งตามแนวคิดและข้อมูลของการดำเนินการในประเทศไทย และนำมาประยุกต์แนวคิดของไทยที่ดำเนินการในลักษณะธุรกิจเพื่อสังคม ผู้วิจัยวิเคราะห์และสรุป วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยจะเห็นความตื่นตัวในการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย จึงสรุปรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) สามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชน เช่น เซ็นทรัลท่า วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด, บริษัทประชารัฐรักสามัคคีกาญจนบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด 2) ดำเนินงานโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ปัจจุบันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี” 3) ดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, สหกรณ์กรีนเนท จำกัด, มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์, ดอยคำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด และ 4) ดำเนินงานโดยชุมชน ที่มีคนในชุมชนรากหญ้ามีความต้องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ยังมีจำนวนไม่มาก ปัจจุบันรัฐบาลไทยให้ความสนใจในการสนับสนุนมากขึ้น (สุรียา บุตรพันธ์ และ ชมพูนุท แต่เฮง, 2565)

องค์กรเอกชนสามารถดำเนินธุรกิจของชุมชนเพื่อช่วยเหลือสังคมไปพร้อมกัน ไม่ได้มุ่งหากำไรสูงสุดมาแบ่งปันกันสำหรับผู้ถือหุ้น โดยวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมตามนิยามในกฎหมายจะต้องนำผลกำไรไม่น้อยกว่า ร้อยละ 70 ไปลงทุนเพื่อขยายธุรกิจหรือใช้เพื่อประโยชน์ของผู้มีรายได้น้อย ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วย ผู้พันโทฯ ผู้ด้อยโอกาส หรือใช้เพื่อคืนประโยชน์ให้สังคม ทำให้มีความต่อเนื่องและมีความยั่งยืนแบบเดียวกับธุรกิจ สาธารณสุขของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม สิทธิประโยชน์ของการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ได้รับจดทะเบียนและรัฐบาลมีการเสนอให้สิทธิประโยชน์ โดยมีหลักเกณฑ์ตามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสิทธิประโยชน์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ การกำหนดสิทธิประโยชน์และส่งเสริมกับวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่ได้รับการจดทะเบียนแล้ว ประกอบด้วยสิทธิประโยชน์ทางภาษีอากร ได้แก่ การได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับกำไรสุทธิของวิสาหกิจเพื่อสังคม ส่วนองค์กรทางหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ลงทุนร่วมกับวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือบริจาคเงินให้จะนำยอดเงินไปหักภาษีเงินได้นิติบุคคลได้ 1 เท่า นอกจากนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมยังจะได้รับความช่วยเหลือด้านเงินทุน เป็นเงินให้เปล่าเพื่อเป็นทุนตั้งต้นสำหรับธุรกิจในระยะเริ่มแรก การร่วมลงทุนกับภาครัฐ และการอุดหนุนส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยสำหรับธุรกิจในระยะเติบโต ทั้งนี้ จะมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อช่วยเหลือวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ขาดแคลนเงินทุนในระยะแรก โดยกองทุนมีรายได้หลักจากเงินบริจาคจากภาคเอกชนและประชาชนทั่วไป คาดว่าในระยะเวลา 10 ปี จะทำให้เกิดวิสาหกิจเพื่อสังคม 10,000 แห่งทั่วประเทศ องค์กรอิสระที่มีความน่าเชื่อถือและมีความโปร่งใส การแก้ไขปัญหาสังคมอย่างได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากรูปแบบใหม่ของวิสาหกิจเพื่อสังคมทำให้เกิดการผสมผสานทั้งเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานด้านการกุศลและธุรกิจเข้าด้วยกัน สามารถตอบสนองด้านจิตวิญญาณของคนกลุ่มที่ต้องการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยมิได้หวังกำไรสูงสุดแต่สามารถแก้ไขปัญหาของสังคม จากหลักการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม สามารถสร้างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558)

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนบริบทของประเทศไทย โดยวิเคราะห์ความเป็นมา กระบวนการก่อเกิด หลักการและแนวคิด นโยบายขององค์กร รูปแบบการดำเนินงาน โดยผู้วิจัย วิเคราะห์จุดเหมือน จุดแตกต่าง และเงื่อนไขความสำเร็จของวิสาหกิจเพื่อสังคมระหว่างต่างประเทศ กับประเทศไทย ดังนี้

ประการแรก ความเป็นมา กระบวนการก่อเกิด และนโยบายการดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมของไทยภายใต้ต้นนโยบายรัฐแบบ Top down ซึ่งก่อเกิดทุกจังหวัดที่มีบทบาทบางแห่งหากสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเกิดความยั่งยืน เช่น “ประชารัฐรักสามัคคีกาญจนบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด” ให้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมอยู่ภายใต้สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี การนำองค์ความรู้พื้นฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่น และภาคเอกชนสนับสนุนด้านเงินทุนและขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังของตนเอง สนับสนุนให้คนที่เป็นสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และมีบทบาทกับการพัฒนาชุมชนตนเองอย่างยั่งยืนด้วยทุนของชุมชนนำสู่การแก้ไขปัญหาตนเองตามวิสาหกิจเพื่อสังคมในพื้นที่นโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก “โรงพยาบาลอาหารปลอดภัย” โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชปลอดภัย และให้โรงพยาบาลรับซื้อพืชผักปลอดภัยจากเกษตรกร โดยใช้กระบวนการสานพลังเพื่อแก้ไขปัญหา เริ่มต้นจากการสำรวจประเด็นปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำขายไม่ได้ราคา ต้นทุนการผลิตสูง จึงมีการดำเนินการแบบบูรณาการตามแนวทางประชารัฐร่วมกัน 14 หน่วยงาน ช่วยแก้ไขปัญหาให้เกษตรกรสามารถจำหน่ายพืชปลอดภัยให้โรงพยาบาลโดยเพิ่มราคาสำหรับผักปลอดภัยได้ราคาสูงกว่าตลาด อัตราร้อยละ 30 และถ้าเป็นผักอินทรีย์จะให้ราคาสูงกว่าตลาด อัตราร้อยละ 40 และได้รับเงินเร็วขึ้นเนื่องจากโรงพยาบาลต้องจ่ายเงินให้เกษตรกรทันทีที่วิสาหกิจเพื่อสังคมส่งผักจากเกษตรกร จึงถือว่ารูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวเป็นความสำเร็จของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นในจังหวัดกาญจนบุรี (กรมการพัฒนารัฐบาล, 2562)

ประการที่สอง รูปแบบการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมบริบทประเทศไทย จุดเริ่มต้นจากโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่มีแนวคิดการประยุกต์ใช้กระบวนการทางธุรกิจเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและสังคม เช่น โครงการพัฒนาอ้อยตุง มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เป็นต้น ภาครัฐเริ่มมีมาตรการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย ได้ตรากฎหมาย 4 ฉบับ ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2554, พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 261 พ.ศ.2559, พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 735 พ.ศ.2564, และพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 (มณีรัตน์ จันทน์หิ้ว, ประพิน นุชเปี่ยม และ วรียา ลำเลิศ, 2565) แต่ปัจจุบันยังมีข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคม ได้แก่ 1) การขาดแหล่งเงินทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงิน 2) ขาดความเข้าใจมาตรการในการกำหนดสิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากร 3) ขาดความเข้าใจมาตรการในการกำหนดสิทธิประโยชน์ตามมาตรการจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุภาครัฐ และ 4) ความล่าช้าในการออกกฎหมายลำดับรองเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายแม่บท (จีระ พุ่มพวง และ กำชัย จงจักรพันธ์, 2565) จึงทำให้ความชัดเจน

ในการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีความคลุมเครือ และส่งผลต่อผู้รับบริการเพื่อจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ จัดตั้งเป็นกลุ่มกิจการเพื่อสังคมในอนาคต

ประการที่สาม หลักการและแนวคิดการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมได้ข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคม ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...การกำหนดเป้าหมายกำไรให้เป็นเงินทุนสำรองเป็นเงินทุนเพื่อขยายกิจการและเป็นเงินเพื่อการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์โดยผู้รับบริการยินดีให้การสนับสนุน เป็นการพัฒนาทั้งบุคลากรที่เป็นกำลังในการพัฒนาชุมชน...”

(สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2562: สัมภาษณ์)

“...การลดช่องว่างในการนำนโยบายของภาครัฐสู่การปฏิบัติในพื้นที่ การส่งเสริมการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากความต้องการของชุมชนริเริ่มโดยชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากการประสานพลังภาคีการพัฒนาที่เป็นประชาสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่และขยายสู่ในระดับพื้นที่เป็นแนวทางในการนำมาแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในพื้นที่เพื่อสร้างโอกาสเพิ่มรายได้ในชุมชนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนการสนับสนุนให้มีการประกอบธุรกิจวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยมีเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมกับรัฐบาล...”

(มูลนิธิดวงประทีป, 2562: สัมภาษณ์)

อภิปรายผล

การวิเคราะห์วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนตามหลักการของการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม เน้นการสังเคราะห์ข้อมูลและผ่านการประสานพลังภาคีการพัฒนากระบวนการก่อเกิดภายใต้ความต้องการของชุมชนแบบล่างสู่บน (Bottom up) เพื่อจะเป็นกลไกที่สามารถนำไปขับเคลื่อนในพื้นที่โดยเกิดจากความพร้อมของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง ในบริบทประเทศไทยควรเห็นประเด็นของวิสาหกิจเพื่อสังคม กับ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีความคล้ายคลึงกันในหลายด้าน ทั้งการสร้างคุณค่าทางสังคม การพัฒนานวัตกรรมทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหา การสร้างรายได้ผ่านการจัดจำหน่ายสินค้าและการให้บริการ นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน (Nuchpiam and Punyakumpol, 2019 อ้างใน ตัญญาพรณ์ ประทีปพรณรงค์, 2563)

ความต้องการและความเข้าใจของคนในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติและขับเคลื่อน ในการดูแลช่วยเหลือชุมชนและสังคมผู้ประกอบการมีแนวโน้มดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมเพิ่มขึ้น ทั้งที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลประเภทองค์กรจำกัด สหกรณ์ วิสาหกิจเพื่อสังคม และมูลนิธิ มีการแบ่งผลกำไรคืนสู่สมาชิกและชุมชนอย่างมีความเป็นธรรม เน้นความซื่อสัตย์ และการแบ่งปันรวมทั้งผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้รับประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ และส่งผลให้สังคมโดยรวมดีขึ้น เช่น การกระจายรายได้และคุณภาพชีวิตดีขึ้น เป็นการดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เป็นธรรม

สร้างสมดุลระหว่างผลกำไร สวัสดิการของประชาชน และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิดโมเดลไตรก้าไรสุทธิ Triple Bottom Line (Elkington, 1997) ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการกระตุ้นให้ผู้วิจัยมีความต้องการในการค้นหารูปแบบที่น่าสนใจในช่วยเสริมสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาความยากจนของสมาชิกในชุมชนได้ รวมกลุ่มเพื่อเศรษฐกิจชุมชนทำให้เป็นแนวทางในการเริ่มการดำเนินการที่จะขยายธุรกิจตามแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนรูปแบบธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยหน่วยงานประสานพลังภาคีการพัฒนาให้การสนับสนุนต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

ดิยุทธศาสตร์ ประทีปพรณรงค์ (2563) การพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับชุมชน บทบาทผู้นำชุมชน บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนตามแนวทางการสร้างระบบนิเวศ การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมระดับชุมชน สอดคล้องกับ เสกสรรค์ สนวา (2564) การดำเนินการที่จะขยายธุรกิจตามแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนรูปแบบธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยชุมชนหรือหมู่บ้าน สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาค ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันนำไปสู่ชุมชนความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

องค์ความรู้จากงานวิจัยจะเป็นประโยชน์และสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมทุกภาคส่วน มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนรูปแบบธุรกิจสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนตามโมเดลไตรก้าไรสุทธิ หรือหลักก้าไรสามมิติ (Triple Bottom Line) นำมาใช้ประกอบการจัดทำรายงานความยั่งยืนที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาที่ช่วยสร้างคุณค่าต่อสังคม ทั้งนี้การนำหลักก้าไรสามมิติสามารถดำเนินงานได้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมนวัตกรรมให้กับองค์กร สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ช่วยภาพลักษณ์ที่ดีและเพิ่มระดับความสัมพันธ์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ศุภญา กิจกมลวัฒน์, 2561)

การเสริมสร้างพลังชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ นำไปสู่วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยชุมชนผ่านประสานพลังภาคีการพัฒนา ซึ่งการเรียนรู้และการปรับตัวของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนและการให้ความร่วมมือของคนในชุมชนส่วนเงื่อนไขของการสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน การสร้างภาคีเครือข่ายต้องประสานความร่วมมือในรูปแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมและผลักดันชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามวิธีนั้นๆ (เสกสรรค์ สนวา, 2564)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัย พบว่า ในต่างประเทศสถานการณ์ของวิสาหกิจเพื่อสังคมผลการดำเนินการสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น รายได้นำไปสร้างสรรค์อีกส่วนนำลงทุนต่อยอดและคืนประโยชน์ให้แก่องค์กรและชุมชนพื้นที่ได้รับประโยชน์กันเกิดการพึ่งพาตนเอง โดยการประยุกต์ใช้รูปแบบธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยหน่วยงานประสานพลังภาคีการพัฒนาให้การสนับสนุนต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน เกิดการพึ่งพากันเองได้ต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาแนวคิดการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมธุรกิจสร้างประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เห็นแนวทางที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องในบริบทของวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทย และเป็นธุรกิจที่มีความหลากหลายตั้งขึ้นนำไปสู่การเติมเต็มช่องว่างในการแก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเข้าถึงความต้องการของชุมชนและมีการศึกษาการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจเรื่องวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างทั่วถึง ตลอดจนการสร้างโมเดลไตรภาคีที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสามารถต่อยอดผลลัพธ์โดยอาศัยความร่วมมืออย่างกว้างขวางจากภาคีการพัฒนาเข้มแข็ง

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2562). *ผลงานเด่นและวิธีปฏิบัติที่ดี Best Practice การขับเคลื่อนงาน เศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ 76 จังหวัด*. กรุงเทพฯ: องค์กรอนนาร์ตริเอชั่น จำกัด.
- จิระ พุ่มพวง และ กำชัย จงจักรพันธ์. (2565). มาตรการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(46), 262-278.
- ชนันันท์ ม่วงวิเชียร. (2561). *กิจการเพื่อสังคมกับบทบาทภาคส่วนที่สามเพื่อการพัฒนาสังคม อย่างยั่งยืน กรณีคุณมีชัย วีระไวทยะ* (คุณชินพันธ์ปรัชญาคุณชินิติต). มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ณัฐวีณ์ บุณนาค. (2565). สถาบันอุดมศึกษากับการส่งเสริมความสมบูรณ์ของระบบนิเวศทางธุรกิจของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 12(2), 125-145.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2560). *รายงานประจำปี 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- ดิยุทธธรรม์ ประทีปพรณรงค์. (2563). *การพัฒนาอย่างยั่งยืนกับวิสาหกิจเพื่อสังคม*. นนทบุรี: โรงพิมพ์รัตนไตร.
- ประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ. (2562). เสาธิการมูลนิธิต่างประทีป. *สัมพันธ์*, 31 สิงหาคม.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 136 ตอนที่ 67, หน้า 32-56 (22 พฤษภาคม 2562).
- มนิรัตน์ จันทร์หนู, ประพิน นุชเปี่ยม และ วริยา ล้ำเลิศ. (2565). การพัฒนารอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(48), 46-60.
- มีชัย วีระไวทยะ. (2562). สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน. *สัมพันธ์*, 3 กันยายน.
- รัตพงษ์ สอนสุภาพ และ บุญสม เกษะประดิษฐ์. (2561). ความมั่นคงของวิสาหกิจเพื่อสังคมเส้นทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ*, 9(3), 27-38.
- วิชัย โชควิวัฒน์. (2560). *วิสาหกิจเพื่อสังคม*. กรุงเทพฯ: หจก.ภาพพิมพ์.
- ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ. (2558). การศึกษากรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 20(2), 30-46.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระดับจังหวัด*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

- ศุภญา กิจกมลวัฒน์. (2561). ทิศทางการรายงานผลการดำเนินงานแบบสามมิติในประเทศไทย. *วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ*, 7(2), 133-144.
- สุ่มขณิ นันทานนท์. (2559). แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในเขตเทศบาลนครแหลมฉบังของบริษัท GPSC ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุริยา บุตรพันธ์ และ ชมพูนุท เต้เฮง. (2565). แนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มปลูกและแปรรูปมะคาเดเมียน้ำหนาวสู่วิสาหกิจเพื่อสังคมในจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ*, 13(1), 1-15.
- เสกสรรค์ สนวา, อภิชาติ ไจอารีย์, และระวี สัจจโสภณ. (2564). สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(3), 45-65.
- อภิชาติ ไจอารีย์. (2559). กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 36(1), 111-136.
- Defourny, J. and Kim S. (2011). Emerging models of social enterprise in Eastern Asia: A cross-country analysis. *Social Enterprise Journal*, 7(1), 86-111.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of Twenty-First Century Business*. Oxford: Capstone.
- Sakulsuraekkapong, Somkiat. (2016). *Value-Added Product and Service in Social Enterprise*. Retrieved October 5, 2022. from <https://so06.tcithaijo.org/index.php/wms/article/view/67749/55271>
- Zimmerli, Richter & Holzinger. (2007). *Corporate Ethics and Corporate Governance*. New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.